

Həmayil Əhmədqızı

Bəzən uzun illər səni narahat edən, tez-tez qarşılaşdığın problem haqqında düşüncələrinə, fikirlərini qələmə almaq istəyirsən, ancaq nədənsə, beyninin və-rəqlərindən yazıya köçürə bilmirsən. Nə-hayət, birdən elə hadisəylə üzlaşırsən, səndən asılı olmadan qələmə əlinə götürürsən.

Sentyabr ayı idi. Özəl orta məktəbin yaxınlığından keçirdim. Kiçik yaşlı uşaqlar dərindən çıxırdı. Dünyanın bəlası virus onların əhval-ruhiyyəsinə o qədər də təsir etməmiş, sə-s-küylərini, sevinclərini əllərindən ala bilməmişdi. Özümdən asılı olmadan bir anlıq ayaq saxladım. Varlığım da qəribə hisslər yarandı. Xəyalən mən də onların sevincinə qoşuldum. Balaca fidanların bəzisi çantalarının ağırlığına baxmayaraq, çiynlərinə keçirərək valideyninin əlindən tutub şəstlə yeriyir, bəziləri isə çantalarını valideyninə verib, nədənsə, kimdənsə şikayətlənə-şikayətlənə narazı, tənbel-tənbel yeriyirdi. Uşaqların çantalarının necə ağır olduğunu görüb, birinci sinfə getdiyimi, rəhmətlik nənəmin mənə bir üzü qırmızı, digər üzü göy rəngdə çit parçadan tikdiyi çantamı xatırladım. Nənəm çantanın qırmızı üzünə həmin göy parçadan balaca cib də tikmişdi. Ora mürəkkəb qabımı qoyardım. Bəzən evə üst-başım, üz-gözüm mürəkkəbə batmış halda dönerdim. Çantanın içərisində bir əlifba kitabı, iki dəftər, bir də qələm olardı. Zaman hər şeyi necə də sürətlə dəyişir, bizə hiss etdirmədən. Hər şeyi dəyişdirən zamanın özündən xəbəri yoxdur, özü də dəyişib, zaman o zaman deyil. Düşünürəm, zamanı bizi dəyişdirib, bizmi zamanı?! Bu düşüncədə ikən birdən bərabərimdən keçən balacanın yanıqlı-yanıqlı ağıladığını gördüm. Anası sakitləşdirməyə çalışsa da, sakitləşmədi, ağlaya-ağlaya:

- Mən o dildə oxumaq istəmirəm. Mən öz dilimizdə oxumaq istəyirəm. Mən Lələnin oxuduğu məktəbdə oxumaq istəyirəm. O, öz dilimizdə oxuyur.

Anası nə qədər dil töküdü:

- Bax, görürsən, o gördüyün uşaqların hamısı ingilis dilində, rus dilində oxuyur, heç gör ağlayan var, əksinə, sevinirlər.

- Onlar oxuyur oxusun, mən oxumaq istəmirəm, mən öz dilimizdə oxumaq istəyirəm.

Uşağın ağlamasının səbəbi mənə aydın oldu. Tutuldum. Qəhər mənə boğdu. Uşaq yad dildə oxumaq istəmədiyi üçün ağlayır-

Ana dilimiz ulularımızın bizə əmanətidir!

di. Mən ananın öz doğma dilinə belə yad, ögey münasibətinə görə qəhərlənmişdim. Bir anlıq Ulu öndər Heydər Əliyevin dediyi dəyərli sözləri xatırladım: "Azərbaycanın milli ruhunun yüksəlməsinə təkən verən şərtlərdən biri ana dilində təhsil almaqdır. Hər yerdə Azərbaycanın dövlət dili, ana dili-Azərbaycan dili hakim olmalıdır". Bu dəyərli fikirlər, yanlış, səhv, qaranlıq düşüncəli insanlar üçün bir işıq, aydınlıqdır.

Özümü toparlayaraq, üzr istəyib müdaxilə etməli oldum:

- Nə üçün uşağın istəyini nəzərə almırsınız? Axı, o, xarici dildə yox, ana dilində oxumaq istəyir.

- O uşaqdır, nəyin yaxşı, nəyin pis olduğunu, gələcəkdə hansı dilin ona lazım olacağını hələ dərk etmir. Vaxt gələcək, ingilis dilində oxuduğu üçün mənə "sağ ol" deyəcək. İndi elə dövrdə yaşayırdı ki, uşaqlarımız ingilis dilini, rus dilini mütləq bilməlidir. Azərbaycan dilində oxusa Biləcəridən o yana gedə bilməyəcək. İnsafən, rus və ingilis bölmələri ilə Azərbaycan bölməsində təhsilin səviyyəsi eynidir?

Təəssüflə üzünə baxdım. Bu əqidənin sahibinə verəcəyim suallara alacağım cavab təxminən mənə aydın olduğu üçün ananın nəyin pis, nəyin yaxşı kəlmələri ürəyimi xəncər kimi deşə-deşə suallarımı ürəyimdə öz-özümə ünvanladım. Xarici dili lazımlı dil kimi öyrəniriksə, bəs doğma ana dilimiz?! Dövlət dilimiz?! Bəyəm Azərbaycan dilində oxuyanlara başqa dili öyrənmək üçün qadağa qoyublar? 4-5 xarici dil bilənlər orta təhsillərini 4-5 dildə alıblar? Necə öyrəniblər? Məqsəd xarici dildə təhsil alıb Biləcəridən o yana getməkdisə, bəs Biləcəridən bu yan?! Bizdən asılı olmayan səbəblərə görə Biləcəridən o yana gedənlərin milli mənəviyyatımıza vurduğu zərər bəs deyilmi? Xarici dildə təhsilin səviyyəsinin yüksək olmasını əminliklə söyləyən qadının fikrinin nə dərəcədə doğru, düzgün olduğunu bilmək üçün bu il bəzi özəl məktəblərin buraxılış imtahanlarının nəticəsi ilə maraqlandım. Məlum oldu ki, rus bölməsində imtahanların nəticəsi nəinki üstündür, əksinə, Azərbaycan bölməsinin nəticələrindən qat-qat aşağıdır.

Azərbaycanda yaşayan, işləyən xarici vətəndaşlar üçün xarici dildə məktəb olmalıdır, var da. O məktəblərdə sinifdə 2-3 xarici vətəndaşın övladları oxuyursa, qalanları azərbaycanlıların övladlarıdır. Qonşu dövlətlərdə rus dilində məktəb yoxdur. Düşünürəm, bizim millətimizdə o dile sevgi, məhəbbət nə vaxt, nə zaman, necə yaranıb? Tarixin səhifələrini döndə-döndə vərəqlədim, ancaq bu sevgini yarıdan səbəbləri tapa bilmədim. Ancaq onu öyrəndim ki, bizə olan münasibətdən asılı olmayaraq, biz həmişə doğmaya yad, yada doğma olmuşuq. Bunun ağrısını-acısını çox çəkmişik, çəke-çəke də gedirik. O zamana qədər ki, doğmam doğma, yadı yad bilənə kimi.

Düşünürəm, doğma ana dilimizə ögey münasibət nədən qaynaqlanır.

Yaxınlığımda dayandığım özəl orta məktəbin Azərbaycan bölməsinin vəziyyəti ilə maraqlandım. Məlum oldu ki, bu il məktəbdə Azərbaycan bölməsi yoxdur. Keçən tədris ilində məktəbin rəhbərliyi Azərbaycan bölməsinin təhsil haqqını yarıya endirərək çox çətinliklə bir sinif açsa da, bu il Azərbaycan bölməsinə bir nəfər də müraciət etməyib. Ümumiyyətlə, demək olar ki, özəl məktəblərdə Azərbaycan bölməsinin vəziyyəti ürəkəcan deyil.

Özəl məktəblərlə dövlət məktəblərinin fərqi yaxşı bilirəm. Niyə fərqli özəlliyə sahib olan orta məktəblərimizdə Azərbaycan bölməsi yox və ya tamamilə az sayda olsun?! Sanki xarici dil Azərbaycan bölməsinin içərisinə bir qurd kimi düşüb, xıdır-xıdır yeyərək yox edir. Bu yox olmaları bizi sabah qarşılaşacağımız, bərpası mümkün olmayan nəticələrlə qarşı-qarşıya qoyacaq.

Bəzi insanların düşüncəsində sovet dönməndən qalma fikir hələ də yaşamaqdadır. Dövlətin idarə olunmasında, dövlət qurumlarında, məsul vəzifələrdə işləmək üçün təhsil rus dilində olmalıdır. Şükürlər olsun, Azərbaycan dünya dövlətləri içərisində öz yeri, öz gücü olan müstəqil bir dövlətdir. Azərbaycanın dövlət dili Konstitusiyada təsdiq olunmuş Azərbaycan dilidir. Azərbaycan vətəndaşının hər birinin vətəndaşlıq borcudur, dövlət dilini bilib, bu dil vasitəsi ilə dövlətimizə, xalqına xidmət etmək.

Bəzən elə məkanda, elə məclislərdə olursan, özlərini ali təbəqənin üzvü hesab edib, ana dilində danışmağı münasib bilməyən, onu ikinci dərəcəli dil hesab edənləri görəndə yenə də rəhmətlik. Ulu öndər Heydər Əliyevin dediyi qiymətli sözləri xatırlayıram: "Dilimiz çox zəngin və ahəngdar dildir, dərin tarixi köklərə malikdir. Şəxsən mən öz ana dilimi çox sevirem. Bu dildə danışmağımla fəxr edirəm".

Ulu öndərin dediyi bu qiymətli fikir mənə vaxtilə eşitdiyim söhbəti xatırlatdı.

Uzun müddət DTK-da (Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi) çalışmış, sonra məktəbimizdə metodiki birləşmənin sədri işləyən rəhmətlik Ağayev Teymur müəllimin, hər birimiz üçün örnək olan söhbəti yadıma düşdü. Teymur müəllim kimsə nəyisə öyrənməyə, çətin olduğunu bildirəndə şahidi olduğu hadisəni danışardı:

- Mən DTK-da Heydər müəllimlə bərabər işləyirdim. Heydər müəllim işə təzə qəbul olunmuşdu. DTK-da bütün işlər rus dilində aparılırdı. Mühüm bir məsələ ilə əlaqədar təcili iclas keçirilməli, o iclasda Heydər müəllim də çıxışı etməli idi. Heydər müəllim məruzəsini tez yazıb, xüsusi şöbəyə təqdim etdi. Məruzə Azərbaycan dilində yazıldığı üçün rus dilinə tərcümə olunmalı idi. Tərcüməçi qız məruzəni götürmək istəyəndə, Heydər müəllim tez masanın üzə-

rindən məruzəsini götürüb:

- Narahat olma, gecə məruzəni tərcümə edib, səhər çatdıracam. Tərcüməçi qız tərdəddü etmə də, razılaşdı. Doğrudan da, Heydər müəllim səhər məruzəsinin tərcüməsini xüsusi şöbəyə təqdim etdi. Qız tərcümə ilə tanış olduqda, təəccüblə Heydər müəllimə baxıb:

- Necə oldu bir gecəyə belə bir mükəmməl tərcümə etdiniz, şəxsən mən bu səviyyədə tərcümə edə bilməzdim.

Heydər müəllim gülümsünərək:

- Mən kökümə bağlı insanam, mənim ana dilim mənim kökümdür. Tərcümənin mükəmməl olmasının əsas səbəbi də budur. Ana dilini mükəmməl bilən insan kökündən qidalanaraq, istədiyi dili asanlıqla öyrənə bilər.

1995-ci ildə ilk milli Konstitusiyamızda Azərbaycan dili Dövlət dili kimi qəbul olunduğu müşavirədə Heydər Əliyevin Azərbaycan dili haqqında söylədiyi dərin, məntiqli, əhatəli çıxışı, çəkdiyi misallar dilçilərimizi, sənətkarlarımızı - hamımızı heyran qoydu. Ulu öndərin bu dəyərli çıxışı onun kökünə, doğma ana dilinə sıx bağlılığının əyani sübutu idi. Məhz bu səbəbdən ana dilinin qrammatikasını, qayda-qanunlarını gözəl bilən, onun zənginliyindən, ahəngdarlığından, söz ehtiyatından məhəretlə istifadə edən Heydər Əliyevin natiqlik məhəretini, nitq mədəniyyəti hamını heyran qoyurdu. Məktəbli uşaqlarla bərabər, məsul vəzifədə çalışan hər bir kəsə doğma ana dilini mükəmməl bilməsini döndə-döndə tövsiyə edirdi. Dil millətin kimliyi, onun varlığıdır. Düşmənlər bir millətə məhv etmə üçün onun vətəninə təcavüz edib zəbt edir. Sonra bütün alçaq vasitələrdən istifadə edərək ana dilini sıxıb, əzib, sonra əridib yox edir.

Vaxtilə, finlərin, çexlərin düşmənləri onların vətəninə təcavüz edib zəbt etdikdən sonra bütün alçaq vasitələrdən istifadə edərək onların ana dilində yazılan qiymətli, dəyərli yazıları, sənət əsərlərini yandıraraq yox etdilər, lakin ana dilini canından artıq sevən Siellmani kimi milli ruhlu oğulları ana dillərini təcavüzkarların caynağından qoparıb, məhv olmağa qoymadılar. Ana dillərini yaşatdılar. Ana dili əlindən alınan millət yox olub, yer üzündən silinir.

Düşünürəm, vətənimiz əsrlərlə təcavüzə məruz qalıb əsarətə alınsa da, ana dilimizi analarımızın, nənələrimizin laylaları, bayatıları, oxşamaları, nağılları təcavüzkarların qarşısında sipər oldu, qorudu, əsarətə düşməyə qoymadılar. Bu günümüzə çatdırıldı. Bu gün dilimiz, şəkəsi get-gedə böyüyən sapı özümüzə olan baltalarla bacara biləcəkmiz!

Uzun illər dilimizi əzmək, yox etmək üçün İrən Azərbaycanında, istərsə də Sovet Azərbaycanında müxtəlif üsullardan istifadə etdilər. Vaxtilə İrən şahı Rza Pəhləvi ana dili uğrunda mübarizəyə qalxan azərbaycanlıların istəyini, arzusunu məhv etmək üçün, hiyləgər plan düşüncə, azər-

baycanlıların fars qızları ilə evlənməsi üçün təlimat vermişdi. Bu üsul Sovet Azərbaycanda da yazılmamış qanunlarla hiyləgərçəsinə icra olunurdu. 1946-cı ildə Stalinlə görüşəndə İrən baş naziri Qəvvam ə-Səltənə deyir: "Azərbaycan dili İrən Azərbaycanında yaşayan əhalinin doğma dili deyil, burada yaşayan Səlcuq işğalçılarının dilidir. Azərbaycanlıların öz dili yoxdur".

Dilimizə atılan iftiralara, böhtanlara baxmayaraq, Cənubi Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımız ana dilində məktəbləri olmasa belə bütün çətinliklərə, qadağalara baxmayaraq, ana dilimizi yaşadırlar. Anaların laylaları, bayatıları, nağılları ana dilində onlara məktəb oldu. Bu məktəb ana dilimizi yad təsirdən qorudu, əriməyə, yox olmağa imkan vermədi. Heç təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın istedadlı şairi əsərlərini əsasən, fars dilində yazan Şəhriyarın ilk Azərbaycan dilində yazdığı "Heydərbabaya salam!" əsəri ana harayının, ana fəryadının nəticəsində yazıldı.

Düşmənlər milli musiqi alətimiz olan balabana sahiblənmək istəyəndə analarımızın yüz illər öncə qoşduqları bayatısı haray salıb düşmənlərə layiqli cavabını verdi.

**Özimiz, balabanı
Asta çal balabanı
Hamının balası gəldi,
Bəs mənim balam hanı?**

Deməli, dərdli, qəmli günlərimizdə balaban analarımızın dərdinə şərikin olub. Kərdərli anlarında qarmonu, saksofonu deyil, milli musiqi alətimiz olan balabanı asta çalınmasını xahiş edib.

Azərbaycan dili öz zənginliyi, ahəngi ilə başqa dillərdən fərqləndiyi kimi, eyni zamanda saflığı ilə, təmizliyi ilə də fərqlənir. Heç kəsin dininə, dilinə, tarixinə, mədəniyyətinə iftira, böhtan atmayıb. Mənevi təmizliyini həmişə qoruyub, saxlayıb. Məhz bu baxımdan ana dilimiz sevilməyə layiq bir dildir, künc-bucağa sıxışdırılmağa yox. Ana dilimiz ulularımızın bizə əmanətidir. Əmanətə xəyanət həm ulularımızın ruhu qarşısında, həm də Allah qarşısında böyük günahdır. Təəssüflər olsun ki, bizə verilən əmanəti bizdən asılı olan və ya olmayan səbəblər üzündən lazımi səviyyədə qoruyub, saxlaya bilmirik.

Sovet dönməndə orta və ali təhsilini Azərbaycan dilində alan gənclərimizin işə düzəlməsi problem olurdu. Rus dilini bilmədikləri üçün. Dövlət işlərində, dövlət idarələrində işə düzəlmək onlar üçün qeyri-mümkün idi. Halbuki, onların arasında nə qədər savadlı, bacarıqlı, istedadlı gənclərimiz vardı. O gənclərin bir qismi ali təhsilini bitirdikdən sonra rayonlara, kəndlərə geri döndü, ixtisasına uyğun oldu-olmadı işdə çalışır, əksəriyyəti isə Rusiyanın şəhərlərinə üz tuturdu. Ali təhsilli olsalar da, alverdən tutmuş fəhləliyə qədər nə iş oldu çalışırdılar. Bu vəziyyəti gören, azərbaycanlılara xoş münasibət bəsləməyən bədxahlar millətimizə qarşı mənfi rəy formalaşdırmağa çalışaraq adımızın üzərinə alverçi kəlməsi yapışdırırdılar. Halbuki, millətimizin sovet dönməndə əvəzsiz xidməti olan Fərman Salmanov, Kərim Kərimov kimi oğulları da vardı.

(Davamı gələn sayımızda)